

УДК 343.14

Н. В. Шульгаад'юнкт кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ У РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ ПІД ЧАС СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Стаття присвячена деяким особливостям проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження. Проаналізовано кримінальне процесуальне законодавство, наявні наукові погляди та висловлено авторські міркування щодо вдосконалення законодавства.

Ключові слова: дистанційне судове провадження, відеоконференція, безпосередність дослідження доказів, технічні засоби фіксування, розумний строк.

Постановка проблеми. В Україні реформування кримінального процесуального законодавства викликано потребами захисту прав особи, суспільства та держави від кримінального правопорушення, охорони прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також посилення ефективності всієї системи кримінальної юстиції. Сучасна доктрина кримінального процесу має гуртуватися на додержанні засади верховенства права, відповідно до якого людина, її права й свободи визнаються найвищими соціальними цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави.

В умовах реформування кримінального судочинства виникла потреба не лише оновити нормативну базу, а й більш прогресивно вибудувувати кримінальне провадження на стадії досудового розслідування та під час судового розгляду з урахуванням досягнень науки й сьогодення. Одним із таких нововведень є здійснення судового провадження в режимі відеоконференції, що покликане полегшити доступ до правосуддя, підвищити оперативність судового розгляду справ, захистити сторони від надмірної тривалості процесу та зменшити витрати учасників судового провадження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемним питанням використання відеоконференції в кримінальному провадженні присвятили свої праці К.О. Архіпова, О.Г. Волеводз, М.І. Пашков-

ський, М.І. Смирнова, І.В. Черниченко та ін. Проте, незважаючи на здобутки вказаних учених, сучасне кримінальне процесуальне законодавство України потребує переосмислення й доопрацювання, зокрема, й щодо проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження.

Метою статті є розкрити положення, що передбачають підстави та процесуальний порядок проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження, висвітлити наукові підходи й наведені позиції щодо покращення кримінального процесуального законодавства.

Виклад основного матеріалу. Відеоконференція є однією з процесуальних форм використання інформаційних технологій у кримінальному провадженні. Термін «відеоконференція» використовується науковцями-процесуалістами для позначення заходу, учасники якого територіально віддалені один від одного, а тому спілкування між ними відбувається з використанням технічних засобів зв'язку, що забезпечують передачу зображення і звуку в режимі реального часу [2, с. 64; 12, с. 97].

У ч. 1 ст. 336 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України надається роз'яснення юридичного терміна «дистанційне судове провадження», під яким розуміється здійснення судового провадження в суді будь-якої інстанції в режимі відеоконференції під час трансляції з іншого приміщення, у тому числі поза меж приміщення суду. До іншого примі-

щення в цьому випадку можемо зарахувати лікарню, місця позбавлення волі, приміщення, яке знаходиться в іншій країні, тощо [14, с. 118].

Законодавець чітко визначив юридичні підстави для здійснення судового провадження в режимі відеоконференції: неможливість учаснику кримінального провадження безпосередньо брати участь у судовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин; необхідність забезпечення безпеки осіб, які є учасниками кримінального провадження; необхідність проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого; вжиття таких заходів з метою забезпечення оперативності судового провадження; наявності інших підстав, які суд визначив як достатні.

Порядок проведення процесуальних дій і судового провадження в режимі відеоконференції має деякі особливості, що відрізняють його від загального порядку проведення зазначених дій і судового розгляду. Одним із них є безпосередність дослідження доказів судом. Так, безпосередність дослідження доказів є основною умовою проведення процесуальних дій і судового провадження в режимі відеоконференції, оскільки порядок їх проведення здійснюється у віддаленій «присутності» обвинувачуваного, потерпілого, свідка й інших осіб, які безпосередньо сприймають хід і результати процесуальної дії або судового розгляду.

Неможливість безпосередньої участі учасника кримінального провадження під час судового розгляду може бути викликана не тільки станом здоров'я особи, а й іншими поважними причинами (наприклад, перебуванням учасника кримінального провадження в іншому населеному пункті на великій відстані від того місця, де здійснюється кримінальне провадження, або закордоном).

Незважаючи на цю умову, сторони наділені низкою процесуальних прав та обов'язків, серед яких на окрему увагу заслуговують право подавати докази, письмові пояснення, заявляти клопотання та відводи тощо. Це положення не врегульовано в КПК України, а саме в ст. 363. Зрозуміло, що з практичного

боку ця проблема вирішується через судового розпорядника чи секретаря судового засідання, але бажано це положення закріпити в КПК України.

Частина 2 ст. 336 КПК України містить гарантії права бути заслуханим безпосередньо в суді для обвинуваченого, якщо він заперечує проти своєї участі дистанційно, суд не позбавлений можливості ухвалити рішення про його здійснення, але таке рішення має бути належно мотивованим у відповідній ухвалі. Водночас, якщо обвинувачений перебуває у приміщенні поза межами суду й заперечує проти дистанційного судового провадження, суд не вправі прийняти таке рішення [6, с. 372]. Разом із тим заперечення іншої особи проти її участі дистанційно не є для суду обов'язковим, але відхилення такого заперечення має бути вмотивованим. Неприбуття такої особи для участі в дистанційному судовому провадженні має ті самі наслідки, що й неприбуття в судове засідання згідно зі ст. ст. 324–327 КПК України.

При цьому, якщо судове провадження здійснюється дистанційно, це не позбавляє суд обов'язку дотримуватися засади гласності й відкритості судового провадження. Також суд зобов'язаний забезпечувати інформаційну безпеку від випадкового чи навмисного впливу природного або штучного характеру [3, с. 380].

Оскільки хід і результати процесуальної дії, проведеної в режимі відеоконференції, відображаються в пам'яті присутніх і тих осіб, які брали участь у її проведенні, то вона має одержати певну фіксовану форму за допомогою технічних засобів відеозапису. У цьому випадку необхідно звернути увагу на застосування технічних засобів відеозапису в обох місцях. На це наголошували в дослідженнях Н.М. Ахтирська та І.В. Черниченко [1, с. 38; 9, с. 47].

У юридичній літературі існує схвальна думка щодо застосування технічних засобів відеозапису для суду вищих інстанцій, оскільки така фіксація може допомогти під час розгляду справи, адже суддя особисто зможе сприйняти все, що відбувалось у процесі [10, с. 324].

Факт перебування підсудного, потерпілого, свідка, експерта або іншої особи у приміщенні суду або іншому місці прове-

дення процесуальної дії суттєво не впливає на здатність суду, прокурора або захисника відрізнити правдиві показання від неправдивих. Суд, отримуючи показання в режимі відеоконференції, може враховувати практично всі нюанси поведінки, які виявляються під час особистого спілкування, тому використання відеоконференції цілком узгоджується із засадою безпосередності дослідження доказів (ст. 23 КПК України) та не має суттєвих недоліків порівняно з традиційними способами одержання показань, не створює нездоланного бар'єру для ефективної комунікації між учасниками процесуальної дії, не має кардинальних відмінностей в оцінюванні показань. Обвинувачений, потерпілий, свідок та інші особи доступні суду, стороні захисту і стороні обвинувачення й можуть бути допитані за всіх обставин, що мають значення для кримінального провадження. Особа безпосередньо не перебуває у приміщенні, у якому перебуває суд, однак її віддалена присутність забезпечується відеоконференцією. Вона створює можливість чути й бачити хід судового провадження, ставити запитання й отримувати відповіді, реалізовувати інші надані їм процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки, передбачені КПК України [4, с. 139].

Як свідчить судова практика, інколи учасники кримінального судочинства в силу об'єктивних причин позбавлені можливості особисто брати участь у судовому засіданні. У таких випадках суди вимушені відкладати судовий розгляд, а інколи неодноразово. Таке явище не сприяє забезпеченню виконання судом загальних засад кримінального провадження й негативно позначається на авторитеті суду загалом. У деяких державах уже протягом тривалого часу існують можливості проведення судового засідання за участю тих осіб, які дистанційно віддалені від приміщення суду, це допомагає судам розглянути справи в якомога коротший строк і забезпечувати при цьому право на захист обвинувачених і безпосередність дослідження показань. Для України введення положень про проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження є новелою, яка має сприяти справедливому й публічному розгляду кримінального

провадження упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом.

У разі наявності загроз безпеці учасника кримінального провадження й ужиття щодо нього заходів забезпечення безпеки програмне забезпечення технічних засобів відеоконференцзв'язку має давати можливість змінювати відтворення голосу зовнішності з метою запобігання ідентифікації іншими учасниками кримінального провадження та особами, присутніми в судовому засіданні (ч. 8 ст. 336 КПК України). Цей захід безпеки в юридичній літературі називають «одностороння відео конференція», що передбачає передачу відеозображення в режимі реального часу тільки одному з її учасників, а іншому – тільки аудіовізуальну інформацію [14, с. 17].

Варто зауважити, що проведення дистанційного допиту особи без змін зовнішності й голосу, за яких її неможливо було б упізнати, що цілком виключає її ідентифікацію для інших учасників, досягти бажаного результату, а саме убезпечити особу, практично неможливо.

Отже, використання такого процесуального заходу безпеки може бути пов'язане з обмеженням процесуальних гарантій, прав інших учасників кримінального провадження. У зв'язку з цим вважаємо за необхідне звернути увагу на таке:

1) використання розглянутого процесуального заходу безпеки в кримінальному провадженні за дотримання певних умов є сумісним із засадою безпосередності дослідження доказів і правом підозрюваного (обвинувачуваного) на захист;

2) проведення допиту в режимі відеоконференції в умовах, що виключають ідентифікацію особи, є допустимим, якщо зі справжніми даними особи, щодо якої здійснюється захист, під час досудового розслідування або судового розгляду можуть ознайомитися прокурор, що здійснює нагляд за додержанням законів, і суд;

3) показання свідків, щодо яких здійснюється захід безпеки, мають бути отримані судом із дотриманням засад змагальності. Обвинувачуваний при цьому повинен мати можливість бути присутнім під час допиту й спостерігати за поведінкою свідка. Недотримання цього порядку є порушенням права конфронтації, передбаченого п. «d»

ч. 3 ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод від 4 листопада 1950 р. Надання обвинувачуваному можливості ставити питання цим свідкам у письмовий формі через суддю є недостатнім заходом для забезпечення права обвинувачуваного на допит;

4) обґрунтування обвинувачення виключно на показаннях свідків, щодо яких здійснюється захід безпеки, є недопустимим. Вони повинні бути підтверджені іншими доказами;

5) показання свідка, щодо якого здійснюється захід безпеки, підлягають ретельній перевірці;

6) рішення про проведення допиту в режимі відеоконференції в умовах, що включають ідентифікацію свідка, потерпілого, іншого учасника процесу, має бути обґрунтованим. Якщо менш обмежувальний захід буде достатній, то саме він має застосовуватися (так званий пріоритет менш обмежувальних заходів) [11, с. 85–86].

Необхідність проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого в режимі відеоконференції, як правило, виникає у зв'язку з тим, щоб запобігти або мінімізувати психологічне травмування неповнолітнього або малолітнього потерпілого чи свідка, яке може бути викликане його особистим візуальним контактом з обвинуваченим. У цьому випадку підтримуємо О.В. Захарченко щодо доповнення кримінального процесуального законодавства можливістю залучення педагога та законного представника. На її думку, така потреба виникає у зв'язку із забезпеченням допитуваної особи комфортної психологічної обстановки [5, с. 211].

Будь-яке кримінальне провадження має бути здійснене з дотриманням вимог закону щодо забезпечення розумного строку. Тому суд може прийняти рішення про проведення дистанційного судового провадження з метою забезпечення оперативності судового провадження. Цю точку зору підтримує І.В. Черниченко [14, с. 27].

Перелік підстав для проведення дистанційного та судового провадження не є вичерпним, законодавець надав суду можливість приймати таке рішення й за наявності інших підстав, які суд визначить як достатні (наприклад, відсутність ко-

штів для прибуття до суду з іншої частини України або навіть з іншої країни, необхідність конвоювання особи, якщо вона того не бажає, тощо).

В умовах спілкування за допомогою відеоконференції необхідно переконатися, що ніщо не перешкоджає особі вільно давати показання, заявляти клопотання, надавати докази тощо. Ця обставина має суттєве значення для допустимого використання в кримінальному провадженні доказів, отриманих за допомогою відеоконференції. У зв'язку із цим суттєвою вимогою до дистанційного судового провадження є забезпечення під час застосування технічних засобів технологій належної якості зображення і звуку [6, с. 372] Тобто проведення процесуальної дії в режимі відеоконференції має бути організоване так, щоб було видно не лише її учасників, а й усе приміщення, у якому воно здійснюється, а також усіх осіб, що беруть участь або присутні під час його проведення, з метою спостереження за їхньою реакцією на конкретні показання або поставлені питання. Учасникам кримінального провадження має бути забезпечена можливість чути та бачити хід судового провадження, ставити запитання й отримувати відповіді, реалізувати інші надані їм процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки, передбачені КПК України.

Необхідно пам'ятати, що сучасні технології відеоконференції дають змогу бачити не лише учасника процесуальної дії, а й усе приміщення, в якому він перебуває, що створює можливість уникнути так званого впливу «поза кадром».

У зв'язку з цим необхідно доповнити ст. 336 КПК України новою частиною: «Сторони мають право вимагати, щоб відеокamera, що знімає відео особи, яка знаходиться поза межами зали судових засідань, була повернута з метою огляду всього приміщення, з якого здійснюється трансляція».

Учасникам кримінального провадження судом має бути забезпечена можливість безперешкодно користуватись наданими ним процесуальними правами та виконувати процесуальні обов'язки, передбачені КПК України. Це визначено в ч. 3 ст. 336 КПК України. У ч. 4 передбачається, що під час дистанційного судового провадження

з приміщення, розташованого на території, яка перебуває під юрисдикцією суду, або на території міста, в якому розташований суд, на судового розпорядника або секретаря судового засідання цього суду покладається обов'язок вручити особі, допит якої здійснюється дистанційно, пам'ятку про її процесуальні права, перевірити її документи, що посвідчують особу, і перебувати поряд із нею до закінчення судового засідання. Проведення дій, передбачених ч. 4 ст. 336 КПК України, суд, який здійснює кримінальне провадження, може доручити своєю ухвалою тому суду, на території якого перебуває така особа.

У разі тримання особи, яка братиме участь у судовому провадженні дистанційно, в установі попереднього ув'язнення або установі виконання покарань обов'язок перед дистанційним допитом вручити їй пам'ятку про її процесуальні права, перевірити документи, що посвідчують особу, та перебувати поряд із нею до закінчення судового засідання покладається на службу особу цієї установи [8, с. 587].

Значущість новацій, які містяться в ст. 336 КПК України, неможливо переоцінити з урахуванням того, що Україна вже має негативний досвід задоволення заяви проти неї Європейським судом з прав людини через незабезпечення можливості допиту свідків у режимі відеозв'язку. Так, у справі «Жуковський проти України» (2011 р.) подія злочину мала місце в м. Якутську Російської Федерації, а кримінальне переслідування заявника на підставі Конвенції про правову допомогу і правові відносини в цивільних, сімейних і кримінальних справах (Мінська конвенція) відбулося на території України, куди виїжджав заявник. Розгляд справи здійснювався по першій інстанції апеляційним судом Черкаської області. Суд неодноразово викликав свідків, оскільки вони на виклик не з'явилися, суд обрав механізм міжнародної правової допомоги та постановив доручити відповідним російським органам провести судовий допит свідків у Російській Федерації. У подальшому суд визнав заявника винним у вчиненні вбивства та засудив його до чотирнадцяти років позбавлення волі, обґрунтувавши свої висновки матеріалами кримінальної справи, отриманими від від-

повідних російських органів, і матеріалами, отриманими під час допитів свідків судом у Росії. Європейський суд з прав людини, аналізуючи доводи Уряду й заявника, у рішенні зазначив: усі докази повинні зазвичай надаватися у відкритому судовому засіданні в присутності підсудного з метою забезпечення змагальних дебатів (п. 40); доказ не може ґрунтуватись виключно або вирішальною мірою на показаннях, які сторона захисту не може заперечити (п. 41); у разі існування конкретної географічної перепони Суд також повинен вивчити, чи вживала держава-відповідач заходів, які достатньою мірою компенсували обмеження прав заявника (п. 43); знаючи про труднощі в забезпеченні права заявника допитати свідків у цій справі, Суд уважає, що доступні сучасні технології могли б забезпечити більш інтерактивний спосіб допиту свідків із-за кордону, наприклад, за допомогою відеозв'язку (п. 45). На підставі цього Суд наголосив: «Цих підстав достатньо для висновку Суду про те, що право заявника на допит свідків було необґрунтовано обмежено, тоді як вирок щодо нього вирішальною мірою було обґрунтовано показаннями зазначених свідків. Відповідно було порушення п. 1 і підпункту «d» ч. 3 ст. 6 Конвенції» [13].

Висновки і пропозиції. Отже, проаналізувавши підстави та процесуальний порядок проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції під час судового провадження, можемо дійти висновку, що національне кримінальне процесуальне законодавство, на жаль, має певні недоліки, які необхідно усунути для покращення роботи судових органів під час дистанційного судового провадження.

Список використаної літератури:

1. Ахтирська Н.М. Застосування відеоконференції у кримінальному судочинстві через призму практики Європейського суду з прав людини. Судова апеляція. 2013. № 2. С. 35–40.
2. Бортун М. Актуальні питання проведення допиту у режимі відеоконференції. Вісник Національної академії прокуратури України. 2014. № 1 (34). С. 64–70.
3. Грошевий Ю.М., Тацій В.Я., Туманянц А.Р. Кримінальний процес: підручник. Харків: Право, 2014. 824 с.

4. Дехтяр О.Г. Реалізація засади безпосередності дослідження показань, речей і документів під час судового розгляду кримінальної справи судом першої інстанції. Наше право. 2013. № 7. С. 135–142.
5. Захарченко О.В. Особливості застосування відеоконференції в судовому розгляді та проблемні питання її використання. Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». 2014. № 4. С. 204–212.
6. Керевич О.В. Застосування технічних засобів фіксування за новим КПК України. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2013. № 1. С. 367–375.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print1458049476321499> (дата звернення: 06.03.2018).
8. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. Харків: Право, 2012. Т. 1. 768 с.
9. Кучинська О.П., Черниченко І.В. Окремі праксеологічні аспекти застосування режиму відеоконференції у кримінальному провадженні в Україні. Часопис цивільного і кримінального судочинства. 2014. № 5. С. 41–49.
10. Лисенко Ю.О. Щодо питання про впровадження електронного правосуддя. Стратегія модернізації приватного права в сучасних умовах: збірник наукових праць / за ред. В.І. Короля, Ю.В. Білоусова; НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України. Київ-Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2013. С. 321–325.
11. Смирнов М.І. Діюча сфера застосування відеоконференцв'язку при одержанні доказів з кримінальних справ. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Юридичні науки». 2004. Вип. 60–62. С. 85–87.
12. Смирнов М.І. Особливості надання взаємної правової допомоги у кримінальних справах з використанням методу відеоконференцв'язку: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. Київ, 2005. 268 с.
13. Справа «Жуковський проти України» (заява № 31240/03), Страсбург, 3 березня 2011 р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/S0000246.html (дата звернення: 06.03.2018).
14. Черниченко І.В. Застосування відеоконференції у кримінальному провадженні України: теорія і практика: монографія. Київ: Алерта, 2015. 272 с.

Шульга Н. В. Отдельные вопросы проведения процессуальных действий в режиме видеоконференции во время судебного производства

Статья посвящена некоторым особенностям проведения процессуальных действий в режиме видеоконференции во время судебного производства. Проведен анализ уголовного процессуального законодательства, существующих научных взглядов и предложена авторская позиция по совершенствованию законодательства.

Ключевые слова: дистанционное судебное производство, видеоконференция, непосредственность исследования доказательств, технические средства фиксации, разумный срок.

Shulga N. Separate issues of procedural actions in videoconference mode during judicial proceedings

The article is devoted to some peculiarities of conducting procedural actions in the videoconference mode during judicial proceedings. The analysis of the criminal procedural legislation, existing scientific views is carried out and the author's position on perfection of the legislation is offered.

Key words: remote judicial proceedings, videoconference, directness of research of evidence, technical means of fixation, reasonable time.